

УДК 130.2:116

Андрій АРТЕМЕНКО

ЗНАННЯ ДО СПЛАТИ ТА ІНВЕСТИЦІЙ: АНАЛІЗ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Основним предметом дослідження є соціально-економічні умови розвитку системи освіти. Автор зазначає основні етапи розвитку сучасного суспільства, які вплинули на зміни системи вищої освіти в країнах Європи. Особлива увага приділяється аналізу ліберальної системи освіти. Автор порівнює умови і результати проведення реформ освіти за останні тридцять років.

Перехід суспільства до нової структури економічних відносин, розвиток процесів глобалізації, формування умов «суспільства ризиків» були названі ключовими факторами кризи освітніх систем сучасності. Особливу увагу було приділено кризі вищої освіти в 2010-х роках.

Автор звертає увагу на необхідність різнобічного аналізу умов реформування освіти в Україні. Неприпустимість формального запозичення західної системи освіти – головний посыл статті. Проведення реформи в Україні не повинно копіювати структури вищої освіти, які зараз переживають кризу.

Тенденції розвитку сучасної освіти змушують нас звернути увагу на ідею контролю держави над системою освіти.

Ключові слова: ліберальна система освіти, глобалізація, суспільство ризиків, індивідуалізоване суспільство, інформаційне суспільство, криза системи освіти, маркетингові принципи, мобільність, модернізація.

За останні півстоліття європейська система вищої освіти пройшла три великі системні кризи, які змінили її принципи, цілі та методи. Починаючи з 1960-х з регулярністю кожні двадцять років західна модель вищої освіти корегувалась відповідно до потреб ринку праці і нової соціальної структури постіндустріального суспільства. Кожній такій корекції передувало проведення всебічного і філософського в тому числі аналізу ситуації. Мабуть найвідомішим прикладом такого аналізу стала робота Ж.-Ф. Ліутара «Стан постмодерну», що створена як доповідь на засіданні ради університетів «Про розвиток знання у найбільш розвинених суспільствах». Замовником цієї доповіді був уряд Квебеку. Цікаво, що ця робота в українській філософській спільноті набула шаленої популярності і стала майже обов'язковим джерелом більшості вітчизняних

філософських наукових робіт, але всі забули про те, що це аналітична доповідь про розвиток системи освіти в 1980-х роках, де головна проблема структурної реформи визначена як «момент, коли університет може зникнути, а інститут народитись» (Лиотар, 1998: с.14). До речі слід звернути увагу на дивну назву закладу, до якого переданий текст доповіді «Політехнічний інститут філософії при університеті Париж VII». Навіть сьогодні для українських реформаторів освіти важко сприйняти сполучення «Політехнічний інститут філософії».

Що було причиною реформування освіти в середині 1980-х за визначенням Ж.-Ф. Лиотара? Автор виділяє декілька причин: входження суспільства в епоху постіндустріального суспільства, а культури – в епоху постмодерну (Лиотар, 1998: с.15). Все це змінило ставлення до знання і форми надання освітніх послуг. Щодо ідеї постіндустріального суспільства, то до цього часу це була вже стала концепція з двадцятирічною історією і низкою варіантів модернізації. Ж.-Ф. Лиотар говорить про відповідність системи освіти рівню інформаційного суспільства.

Ситуація з соціальними змінами в європейських країнах і змінами системи освіти залежала від «положення країни і рівня сектора активності всередині». Тобто мова йшла про загальну неузгодженість і нерівномірність розвитку країн. Але головний висновок автора полягає у визначенні тенденції розвитку освіти, що базується на розвитку інформаційних технологій та застосуванні комп'ютерної техніки, яка «модифікує операції з отримання знань, їх класифікації та приведення у доступну форму та експлуатацію» (Лиотар, 1998: с. 16). Разом з цим змінилась і природа знань, і спосіб їх передачі (Лиотар, 1998: с.17). Сталось те, що отримало визначення «екстеріоризація знання відносно того хто знає». Що заставляє задуматись про новий стан педагога, його роль в такій системі освіти. Це може стати темою для окремого дослідження. Для нашого дослідження принциповим є визначення нового ставлення західного суспільства до отримання знань не як формування розуму та особистості, а як відносин постачальника та користувача знань (Лиотар, 1998: с. 18). Водночас педагогіка вищої школи позбавилась патетики оцінки своєї ролі і зійшла до сфери обслуговування, виробника послуг, що є товаром освітнього ринку зі своєю ціною. Вартість цієї послуги визначається попитом і пропозицією. Вона входить в ціну кінцевого продукту споживання, що стоїть на полиці магазину. «Знання виробляються і будуть вироблятись для того, щоб бути проданими,» – зауважує Ж.-Ф. Лиотар (Лиотар, 1998: с. 18).

Цей висновок підсумовує розгортання тези про відхід в минуле епохи великих наративів про прогрес, розвиток духу, з їх великими героями-діячами, що змінюють та покращують світ. Меркантилізація

знання руйнує і звичну роль держави у вихованні громадянина, яка традиційно «підготовується» в європейській традиції ще з часів платонівського діалогу «Держава». Ж.-Ф. Ліотар повертається до ідеї освіти як формування певного дискурсу, системи відновлення соціальних практик. Але за нових умов це майже неможливо, і автор змушений констатувати сходження нанівель ролі держави у процесі формування знань. Суспільство, де інформація поширюється каналами, які не контролює держава, втрачає залежність від цього інституту. Разом з цим, авторське припущення про намагання державних інституцій поновити контроль за інформаційними потоками сьогодні ствердились. Статус держави як «інформаційного шуму», який заважає поширенню інформації, перетворився на статус контролера інформаційного потоку в наш час. На це посилаються і окремі українські аналітики системи освіти (Зінченко, 2014: с. 109).

Ми зустрічаємо проблему розуміння знання як фактору, що формує суспільство (продукт генезису ідеї Просвітництва), але з іншого боку ми бачимо, що зміна структури суспільства переформатовує систему знань і разом з цим систему соціальних інститутів, які їх виробляють і розповсюджують. Для 1980-х років відмова від бачення соціальної системи як ієрархічної, лінійної, контрольованої була очевидною. І тому різоматичні та мережеві форми пояснення соціальних практик стали трендом часу. Головним стала не інституціональна структура, що виробляє і розповсюджує знання, а функціональна система зв'язків споживачів інформаційних та освітніх послуг. Саме з цього боку слід оцінювати народження та розвиток Болонської системи. Це система ринкових відносин, де базовими положеннями є доступність до отримання послуг, а не модерна ідея створення «нової особистості», «свідомого громадянина», «просвіченої спільноти» чи чогось подібного.

Захоплення ідеями постмодернізму і небажання бачити його аналітичні розробки і прагматичні висновки привели до даремних спроб «повчальних» проєктів в Україні наприкінці 1990-х – початку 2000-х на кшталт «Основи демократії» та «Демократична освіта». Розробка та імплементація навчальних програм за цими проєктами більше нагадувала процес «неприродної модернізації», ніж відгук на соціальний попит чи навіть спробу його сформувати. Ми бачимо порушення головного висновку з аналізу ситуації постмодерну – легітимність через результативність.

Висновок з аналізу ситуації постмодерну для системи освіти невтішний – смерть «спекулятивного Університету» (Ліотар, 1998: с. 85), який будується на легітимізуючій оповіді про національну державу, позитивну науку і народ. І для цього потрібна легітимізуюча філософія, як на-

уково структурована оповідь. Як приклад Ж.-Ф. Ліотар наводить зв'язок створення Берлінського університету і формування системи німецького ідеалізму (Ліотар, 1998: с. 85-86). Це система легітимізації держави, знання, освіти завдяки великому нарративу. Заборона виправдання знання лише утилітарними засновками спотворює саму ідею пізнання. Тут слід пригадати обґрунтування заборони генетики в Радянському Союзі і підтримку мічурінських ідей. Тогочасна генетика (1930-50 роки) говорила про заданість властивостей організму і про неможливість їх цілеспрямованих змін (на той час). Це зовсім не відповідало ідеї метанаративу про те, що філософія (а разом з цим і вся наука) має не пояснювати, а перетворювати світ. Тому ідея «виховання яблуні» для отримання врожаю за полярним колом більш підходила, як наукова концепція.

Як не дивно, але цей приклад має вихід на підтвердження ще одного висновку з аналізу ситуації постмодерну – знання має свою легітимізацію не в собі самому і не в суб'єкті, а в практичному суб'єкті, яким є все людство (Ліотар, 1998: с. 87). В свою чергу рушієм суспільного розвитку є не знання з його самолегітимізацією, а самоуправління як прояв свободи з її самообґрунтованістю.

Безпосередні висновки Ж.-Ф. Ліотара щодо ролі освіти в ситуації постмодерну нищівні для традиційних поглядів. Сприймати систему освіти як підсистему соціальних інститутів – рудимент минулого (Ліотар, 1998: с. 117). Сьогодні проблема розвитку освіти лежить в площині підготовки спеціальностей, які можна продати на ринку (Ліотар, 1998: с. 118). А оскільки система освіти втратила легітимізацію через великі метанаративи, то вона виробляє лише «фахові компетентності», а не громадян, лідерів нації, просвітників людства. Ринку потрібна кваліфікована робоча сила, а не патріоти – і це відкриття, що впливає з аналізу ситуації постмодерну, доволі важко засвоюється суспільством, в якому новий закон «Про вищу освіту» у статті 26 2.4 ставить перед вищими навчальними закладами задачу «формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах». Так само і стаття 58 1.3. Закону України «Про вищу освіту» зобов'язує науково-педагогічного працівника виховувати студента «в дусі українського патріотизму».

Ці положення закону ніби навмисно створені всупереч критики ситуації «віри в право начальства ставити завдання», яку надано в статті 3. Баумана «Спір про постмодернізм». Головна помилка модернізму в бажанні мислити світ в адміністративній перспективі. Ми знову повер-

таємось до проблеми світу як цілісності, але не у філософському, а адміністративному, модельованому сенсі. З. Бауман говорить про три фатальні висновки такого погляду, які надають соціальним процесам ознак цілісності, механістичності, кумулятивності. В такому світі є закритий простір адміністративного дозволу, в якому навіть самоорганізація дозволяється. Людина не сприймається як самостійний актор, а лише як «елемент соціального механізму». А життя перетворюється як очікування наступної сходинки розпланованого процесу.

Але ще двадцять п'ять років тому З. Бауман констатував неможливість продовження адміністративного проекту суспільства. Замість трудомісткого контролю і залякування ідеологічної машини прийшов ринок, «який нічого так не боїться як одноманітності схильностей, смаків та вірувань» (Бауман, 1994: с.73). Замість нормативного регулювання нове суспільство прагне зваблення сервісом, з якісною рекламою замість ідеологічних гасел. А найголовніше, що людина має право бути «скептичною чи підозрілою щодо «загального блага», «хорошого» або «справедливого» суспільства» (Бауман, 2005: с.61).

Навіть якщо ми бажаємо бачити вищу освіту за старою схемою як підсистему соціальної системи, то ми маємо усвідомити, що сама соціальна система, її запити, дієвці, принципи функціонування докорінно змінилися. Аналіз соціальних умов розвитку освіти в Україні залишається ще на рівні усвідомлення концепцій «інформаційного суспільства» і «ситуації постмодерну», не розуміючи і оминаючи проблеми трансформації системи освіти кінця 2000-х (як другої кризи) і 2010-х. Складається враження, що Україна проводить модернізацію навздогін, яка зводиться до запозичень якихось зовнішніх форм без кореляції з потребами і запитамі власного суспільства і міжнародної спільноти, до якої так прагнемо залучитись. Соціальні практики, які намагається перейняти сьогодні Україна, залишаються ніби «накинутими ззовні».

Ми спостерігали європейську дискусію про шляхи реформування вищої освіти у 2000-2010-х роках. Вона проходила на тлі розгляду більш ширшої проблеми – кризи політики мультикультуралізму і декларування відмови від неї таких країн як Велика Британія, Франція та Німеччина. Розбудова нових стратегій освіти відбувалась на базі концепції «рефлексивної сучасності», яка була запропонована У. Беком і доопрацьована Е. Гідденсом та С. Лешем. А аналіз соціальних умов 2000-х був узагальнений в концепті «другого модерну» або «другої сучасності» з її мережевими, контингентними і топологічними ознаками. Крім того у одночасно виданих дослідженнях 2001 року З. Баумана «Індивідуалізоване суспільство» та У. Бека «Що таке глобалізація?» були запропоновані нові оцінки процесів глобалізації і розвитку національних держав, що

також вплинуло на розуміння напрямків розвитку національних і міжнародної систем вищої освіти. Рухлива соціальна геометрія спонукала до опрацювання зовсім інших підходів до визначення освітньої стратегії.

Ситуація перших років ХХІ століття свідчила про появу у сучасному суспільстві «андеркласу» (клієнти соціальних служб), про перехід функції суспільного рушія від виробника до споживача, про стимулювання світовими біржами безробіття і стратегії короткотривалої занятості робочої сили. На рівні повсякденної практики ми бачимо це в нестабільності соціально-економічного положення пересічної людини. *Нестабільність* – ознака суспільства ризику, яке сформоване сучасною економікою з її прагматичним ставленням до людських ресурсів і зисків з породження бідняків. Єдина стабільність сучасного світу, за визначенням З. Баумана, – «це впевненість бідняків у своїй постійній бідності» (Бауман, 2005: с. 98). До того ж це проблема не тільки західного суспільства. Вона глобальна і визначає перспективи українського суспільства в тому числі.

«Друга сучасність» була охарактеризована як нова доба глобалізації з індивідуалізованим суспільством, «модульним актором», інформаційною економікою. Методологічно вона ґрунтується на принципі «рефлексивної модернізації», що реагує на кризу цінностей, ідентичностей, соціального адміністрування. Рівновага між потребами й очікуваннями індивідів або груп, а також розподіл їх функцій – ситуативні, як і все що стосується суспільства ризику. Для сучасності вони є лише додатковою складовою функціонування суспільства, а не ціллю чи результатом. Сучасна соціальна система взагалі не має кінцевої мети і ми не можемо її представити як інтелектуальну машину, що запрограмувала себе. Це лише акціоналізм, що реагує на подразники і не переймається перспективою і результативністю для подальших соціальних практик.

У сфері розвитку людських ресурсів це відзначилось як створення концепції «гнучкості» системи підготовки кадрів. Фундаментальна вища освіта була визначена як «елітарна», громіздка і економічно затратна. Вона за всіма ознаками не відповідає вимогам ринку. Тому увага була сконцентрована на полегшеній версії якісної масової освіти. Але результат такого переходу, за визначенням З. Баумана, це усвідомлення безглуздя отримання освіти, оскільки в умовах суспільства ризиків вона не дає гарантій стабільності та захищеності, які були у фахівця в минулому. Праця, навіть кваліфікованого фахівця, в сучасних обставинах не дає гарантій безпеки і стабільної довгострокової перспективи. Вона лише «покриває витрати на виживання» (Бауман, 2005: с. 151). Стабільною є бідність і потрапляння до лав «андеркласу» з його соціальними виплатами і нав'язливою відповідальністю суспільства. Парадокс сучасної еко-

номіки в тому, що робота веде до невпевненості, а бідність і безробіття – до гарантій і сталості. Але найголовніше, що ця система, як визначив З. Бауман, вигідна для бізнесу (Бауман, 2005: с. 152). Вона робить традиційні, громіздкі, незграбні та дорогі дисциплінуючі методи організації соціальних практик надлишковими, замінюючи їх не стільки самоконтролем суб'єктів, як нездатністю діяти скоординовано. Це перетворюється на виробництво невпевненості і безсилля (Бауман, 2005: с. 152).

Починаючи з соціально-економічних оглядів 1980-90-х П. Бурдье та М. Кастельса ідея про руйнацію держави загального добробуту прийшла разом з ідеєю зміни системи відповідальності держави за долю її громадян. Індивідуалізоване суспільство скріплене з суспільством ризику, де соціальні ініціативи суспільства визначаються їх доречністю. Саме так відбулось в сфері освіти. Головною тенденцією розвитку міжнародної системи освіти для 1980-90-х років був перехід від елітарної освіти до якісної освіти для всіх. Своєрідний ринковий крок здешевлення освіти разом з розширенням клієнтської бази. У 1990-2000-х тенденцією стало поглиблення міжнародного співробітництва в галузі розвитку вищої школи. Ці тенденції пов'язані з процесом глобалізації, який передбачає свободу переміщення робочої сили, капіталів, товарів і послуг. Сьогодні ми можемо стверджувати, що глобалізація реалізується через розростання ринку освітніх послуг, заснованого на мобільності клієнта, стандартизації вимог і уніфікації послуг, що надаються. Більш того, саме освіта створює умови розвитку мобільності всіх «трьох китів» глобалізації. Це ефективний інструмент розвитку світової і регіональних економік.

Світовий освітній простір можна представити у вигляді універсальної множини, що об'єднує інформаційно-освітні простори країн світу. Регіональні освітні системи розрізняються за якісним станом, традиціями, підходами. Однак це становить невід'ємну частину концепції глобального ринку, де різноманіття підтримується за рахунок регіональної специфіки, яка ніколи не буде уніфікована. Глобалізація не стільки уніфікує, як штучно народжує локальності, що використовуються в якості механізму урізноманітнення ринку товарів і послуг (Артеменко, 2014: с. 12). Надання автономності та самостійності вузам в рамках національних систем освіти так само виглядає як реалізація ринкової стратегії виробництва різноманітності для внутрішнього ринку.

Система освітніх послуг в умовах мережевої структури інформаційного суспільства організується за принципами корпоративного об'єднання, мережі, що передбачає його тимчасовість, контингентність, ситуативність, прагматичне призначення. Вся система відзеркалює умови суспільства ризику і процес соціальної індивідуалізації. Перехід у

2000-х роках на другий рівень глобалізації, за У. Беком, лише поглибив і розповсюдив вказані соціальні тенденції.

«Доступ до глобальної мобільності» перетворився на критерій стратифікації сучасного суспільства (Бек, 2001: с. 128). Епоха глобалізації запропонувала новий вид цінностей, який не можливо звести до речового володіння, такого звичного для доби індустріального суспільства — цінність «зрізаного якоря», відсутність просторової і майнової прив'язки людини до місця. Саме це розглядається З. Бауманом як сучасний варіант розуміння свободи (Бауман, 2004: с. 143). В той же час, причетність особи до сфери «глобальної мобільності» стає критерієм визначення її соціального статусу — чи то турист, чи бродяга (за термінологією З. Баумана) (Бауман, 2004: с. 112). І перший, і другий є учасниками процесів споживання, так само як і учасниками мобільності, але перший є споживачем насолоди від рухливості, а інший — змушено втягнутий у глобальний рух. За ступенем свободи участі у мобільності визначається і нова соціальна ієрархія, а разом з нею — і дві різні форми культури — культура глобальна та локалізована силоміць. За всіма ознаками ми можемо визначити, що ця тенденція розповсюджується і на систему освіти. І у випадку з Україною ми не можемо похвалитись тим, що відносимося до першої форми культури.

Освіта в умовах сучасного розвитку соціальних, економічних і політичних процесів набула чітких рис технологічного процесу створення різного рівня і спрямованості цінностей, за допомогою яких формуються стандарти соціальної практики та образ суспільства в цілому (Артеменко, 2014: с. 38). Поруч з цим ми бачимо виникнення соціального попиту на формування транскультурних компетентностей (Горбунова, 2014). Крім того, через «просування на ринок» нових потреб і актуалізацію відповідних до них цінностей, відбувся значно ширший процес — стратифікація цілих суспільств за принципом причетності до мобільності. У свою чергу, мобільність перетворилась на загальнокультурний критерій оцінювання якості способу організації людського життя. Завдяки цьому були створені нові умови організації міжкультурної комунікації, так само як і нові технології організації спільного освітнього простору. Відбулась легітимізація цінності «зрізаного якоря», що визначила нове бачення змісту і форм набуття освіти, її глобалізоване, наднаціональне єство.

Ці процеси відбилися на розвитку міжнародної і національних систем освіти. Наявність інтернаціональних програм, стратифікація не тільки навчальних закладів, але й цілих регіонів за принципом права бути реципієнтом і розпорядником коштів гранту вибудували нову систему залежності і економічного тиску.

Національна система освіти у вигляді, який вона мала у 2000-х, вже принципово не можлива і не тільки для України. У зв'язку з цим постає питання обрання стратегії інтеграції. Для цього слід проаналізувати приклад функціонування системи освіти, яка втілила вимоги модернізації останніх двох десятиліть.

Сьогодні багато країн пов'язують перспективи свого розвитку за рахунок розвитку освітньої системи і, перш за все вищих навчальних закладів. Звернемо увагу на Туреччину, яка розпочала програму розвитку університетів у 1990-х роках. У Туреччині її часто називають «Великим студентським проектом» (Büyük Öğrenci Projesi), реалізація якого почалася в 1992.

Сьогодні в Туреччині працюють 168 університетів, 80% яких створені за останні 20 років. Результат – Туреччина займає 3 місце в Європі за кількістю міжнародних освітніх програм, після Великобританії і Німеччини, обігнавши традиційного лідера європейської освіти Францію.

Міністерством освіти Туреччини було розроблено програму залучення іноземних студентів, при цьому особливе значення приділяється клієнтам з неєвропейських країн. Багато з аналітиків відзначали, що головним завданням такої стратегії Туреччини було освоїти ринок країн третього світу, який залишився без покровительства системи освіти СРСР і ослабілої Російської системи (Газизова, 2010). Як результат – освоєння ринку не тільки країн Африки, Азії, Латинської Америки, а й пострадянських країн Середньої Азії та Закавказзя, для яких діють особливі програми. Прямі інвестиції в економіку країни від навчання іноземних студентів з 2012 року перевищують 3 млрд. доларів на рік, що трохи поступається доходам від туристичної галузі. Як бачимо, це переконливий приклад результативної економічної політики в сфері освіти на базі соціально-економічного аналізу ситуації початку 1990-х. Можливо, в Україні проведення реформ в сфері освіти слід орієнтувати на приклади таких динамічних і результативних систем менеджменту.

У випадку з турецькою стратегією розвитку вищої освіти ми теж бачимо певні кризові явища, які змусили прийняти у 2012 році новий закон про освіту і ввести освіту за схемою «4+4+4+4» – початкова школа, середня освіта, бакалаврат та магістратура. Але слід зазначити, що Туреччині вдалося зберегти державний контроль над системою освіти і не доводити до краю процес її лібералізації. Для нас це може бути попередження, яке слід врахувати при розробці стратегії розвитку системи освіти в Україні.

Ліберальна модель освіти передбачає різноманітність ринкових відносин в сфері освіти, зведення до мінімуму відповідальності держави за якість освіти і абсолютизацію свободи вибору освітнього контенту одер-

жувачем освітніх послуг. Крім того традиційні заклади освіти втратили свою монополію на надання освітніх послуг і присвоєння кваліфікацій. Фірми можуть самі організовувати навчання робітників та їх перепідготовку без наявності освітньої бази у робітника. В кінцевому підсумку ми бачимо прояв кризи системи вищої освіти, який проявився у вигляді втрати стандарту спеціальностей, аморфності вимог до змістовної частини навчальних програм, скорочення числа теоретичних курсів на догоду спеціалізації підготовки. Однак доступність освіти не означає її примітивізацію, зведення системи професійних знань до операційних навичок. При цьому мотивація скорочення обсягу теоретичних курсів заснована на відсиланні до вимог ринку – здешевлення робочої сили вищої кваліфікації. Такий прагматизм в сфері освіти створює ґрунт для розвитку системи послуг підвищення кваліфікації, але знецінює базову освіту.

Тенденції розвитку систем освіти дозволяють говорити про втілення маркетингових стратегій надання освітніх послуг. Економічна складова освіти сьогодні домінує над усіма іншими. Індустріальний розвиток привів суспільство до наукомістких, інтелектуальномістких і тому освітньомістких технологій виробництва. У розвинених економіках вартість товару створюється в сфері інтелектуальної праці, а це вимагає витрат на отримання знань, що в свою чергу робить систему освіти частиною виробничої системи економіки.

Головний продукт освіти – освітня послуга. У сучасному індивідуалізованому і мобільному світі сфера освіти розглядається як сфера надання послуг, а не «ідеологічна машина з виробництва громадян». У сучасному суспільстві людина сама несе повну відповідальність за вибір «освітнього маршруту» і рівень своєї освіченості, професійну кваліфікацію. Акцент зміщений в сторону практичності знань, які отримує студент. При цьому диктат практичності змушує вилучати або скорочувати в навчальних програмах разом з ідеологічно орієнтованими курсами і курси загальнотеоретичного характеру. Це ще одна проблема ліберальної системи освіти, яка пов'язана зі зменшенням кількості загальнотеоретичних курсів в навчальних програмах вузів і звуженням горизонту застосування знання і загальних навичок. Загальнотеоретичні курси спрямовані на формування цілісного уявлення про сферу спеціальних наук і загальній системі знання (у випадку з курсом «Філософія»). За своєю суттю ці курси закладають базу і для спеціалізації і для перепрофілювання фахівців, але в ліберальній політиці вони стають першими претендентами на скорочення.

Слід зазначити, що у вітчизняній системі вищої освіти ще збереглися елементи технологій і принципів навчання, які сьогодні можуть бути ви-

користані як спосіб подолання методологічної кризи європейської університетської системи освіти, про яку заговорили експерти з 2010 року. По-перше, в навчальних планах залишилось достатньо дисциплін, що створюють теоретичну базу професійних знань. Цей елемент елітарної освіти, що залишається в українських університетах може стати бонусом на ринку послуг. Підписання Болонської хартії змусило Україну перейняти ліберальну модель освіти, але в самому примітивному її розумінні. Ми захопилися здешевленням освіти, спрощенням програм курсів, формалізацією навчальних і виробничих практик. Можливо, дидактично правильним було б вибудовувати дедуктивну схему подачі освітнього матеріалу, де базою є теоретичні курси, які розгортаються в спеціальні. Тим самим ми створюємо базу для модифікацій і знімаємо проблему кризи системи освіти 2010-х, пов'язаного з відповіддю на вимоги ринку в підготовці кадрів нових спеціальностей. Набагато простіше коригувати рік спеціалізації на стадії підготовки бакалаврів і магістратури, ніж при кожному «сезонному» сплеску потреб ринку праці розхитувати всю систему підготовки фахівця.

Відставання в реформах може принести зиск. Ми ще не встигли зруйнувати те, до чого повертаються країни, які пройшли модернізацію системи освіти. Сьогодні простежується тенденція до поновлення контролю держави і згорання ліберальної моделі освіти. Ми не можемо йти шляхом копіювання американської або європейської системи 2000-х років, оскільки переймати систему, яка переживає структурну кризу недоцільно. Слід звернути увагу на розвиток систем освіти, що утримались від радикальної лібералізації і залишились під контролем держави. Безумовно, ця модель розвитку теж потребує додаткового аналізу, але її переваги наочні і в економічному, і соціальному планах. Це не тільки інвестиція держави у вигідну сферу послуг, але й вплив на процеси відновлення та корекції соціальних практик і структур.

Література:

1. Артеменко А.П. Від глобалізації до індивідуалізації: топологія міжкультурної взаємодії. — Харків: Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014. — 216 с.
2. Бауман З. Спор о постмодернизме / З. Бауман // Социологический журнал. 1994. — № 4. — С. 70 -79.
3. Бауман З. Глобализация. Последствия для человека и общества / З. Бауман; [пер. с нем.] — М.: Изд-во «Весь Мир», 2004. — 264 с.
4. Бауман З. Индивидуализированное общество / З. Бауман [Пер. с англ. под ред. В.Л. Иноземцева] — М.: Логос, 2005. — 390 с.
5. Бек У. Что такое глобализация? Ошибки глобализма — ответы на глобализацию / У. Бек / Пер. с нем. А. Григорьева, В. Седельника; Общ. ред. и послесл. А. Филлипова — М.: Прогресс-Традиция, 2001. — 304 с.

6. Газизова А.И. Стратегии развития высшей профессиональной школы Турции (в контексте исследования проблем модернизации образования) [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://dibase.ru/article/11102010_gazizovaaai/2
7. Газизова А.И. Реформы высшей школы в России и Турции: сравнительный анализ / А.И. Газизова // Иностранные языки в образовательном пространстве современного вуза: сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. (Набережные Челны, 23 апреля 2010г.). – Набережные Челны: Лаб. операт. полиграфии, 2010. – С.199-204.
8. Горбунова Л. С. Транскультурна компетентність: освітній шлях до глобальної культури миру. / Л. С. Горбунова // Філософія освіти, 2014 – № 2 (15) – С. 141-167.
9. Зінченко В. Деліберативні моделі модернізації інституційних процесів в глобальних умовах суспільних, освітніх та політико-економічних трансформацій./ В. Зінченко // Філософія освіти, 2014 – № 2 (15) – С. 108-130.
10. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура / М. Кастельс; пер. с англ. О. Шкаратана – М.: ГУВЭШ, 2000.- 608 с.
11. Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Ж.-Ф. Лиотар. — М.: Институт экспериментальной социологии, СПб.: Алетейя, 1998. — 160 с.
12. Education, Table 14: Tertiary Indicators, number of students in tertiary education per 100,000 inhabitants 1999 – 2010 [Электронный ресурс] / UNESCO, 2011. – Режим доступа.

Андрей Артеменко. Знание к оплате и инвестициям: анализ трансформации системы образования

Основным предметом исследования являются социально-экономические условия развития системы образования. Автор отмечает основные этапы развития современного общества, которые повлияли на изменения системы высшего образования в странах Европы. Особое внимание уделяется анализу либеральной системы образования. Автор сравнивает условия и результаты проведения реформ образования за последние тридцать лет.

Переход общества новой структуре экономических отношений, развитие процессов глобализации, формирование условий «общества рисков» были названы ключевыми факторами кризиса образовательных систем современности. Особое внимание было уделено кризису высшего образования в 2010-х годах.

Автор обращает внимание на необходимость разностороннего анализа условий реформирования образования в Украине. Недопустимость формального заимствования западной системы образования – главный посыл статьи. Проведение реформы в Украине не должно копировать структуру высшего образования, которая сейчас переживает кризис.

Тенденции развития современного образования заставляют нас обратить внимание на идею контроля государства над системой образования.

Ключевые слова: либеральная система образования, глобализация, общество рисков, индивидуализированное общество, информационное общество, кризис системы образования, маркетинговые принципы, мобильность, модернизация.

Andrii Artemenko. Knowledge for Payment and Investment: Analysis of Transformation of Educational System

The subject of this study is social and economical conditions of educational system development. The author points out the main stages of contemporary society development, which have affected the system of higher education in Europe. Special attention is paid to the analysis of liberal education. The author compares conditions and results of educational reforms being undertaken during the past thirty years.

The transition of society to new structure of economic relations, the development of globalization and the formation of “risk society” were identified as key factors of contemporary educational crisis. Emphasis was made on the crisis of higher education in the 2010s.

The author argues the need for comprehensive analysis of preconditions of Ukrainian reformation of education. Inadmissibility of noncritical formal adoption of western educational model is the main message of the article. Carrying Ukrainian reforms should not copy the model of higher education which is in crisis now.

Modern trends in the development of education make us pay attention to the idea of state control over native educational system.

Keywords: *liberal system of education, globalization, risk society, individualized society, information society, educational crisis, marketing principles, mobility, modernization.*

Андрій Артеменко – доктор філософських наук, професор кафедри філософії і соціології Національного фармацевтичного університету, Харків, Україна.

E-mail: prof.artemenko@mail.ru

Artemenko Andrii – Doctor of Philosophy, Professor, Department of Philosophy and Sociology at National University of Pharmacy, Kharkiv, Ukraine.

E-mail: prof.artemenko@mail.ru